

INTERNATIONAL

JOURNAL of HUMAN STUDIES

ULUSLARARASI İNSAN ÇALIŞMALARI DERGİSİ

ISSN: 2636-8641

Cilt/Volume 1

Sayı/Issue 2

Yıl/Year: 2018

Gönderim: 27-09-2018 – Kabul: 30-11-2018

**An Evaluation on Psycho-Social
Reasons of Divorce**

**Boşanmanın Psiko-Sosyal
Sebepleri Üzerine Bir
Değerlendirme**

Nesrin DUMAN*

Abstract

Divorce as old institution as marriage is the legal ending of a marriage which couples are not psychologically satisfied with their partnership, and they can not meet their mutual expectations and needs. Marriage which begins with great happiness, dreams and plans for the future, ends with divorce increasingly for many people both in our country and world-wide. Divorce which leads to the dissolution of the family and marriage institution and leads to the emergence of important psychosocial situations; is a phenomenon that needs to be examined for all dimensions and reasons. In this current study, it is aimed to investigate marriage and divorce processes and to make an psycho-social evaluation on the reasons of the increasing divorce rates in Turkey and the world. For this purpose, the effects of the social, cultural and technological changes in today's world on the personality structures of individuals, their lives, interpersonal relations, future life expectations,

Öz

Evlilik kadar eski bir kurum olan boşanma eşlerin, birlikteliklerinden psikolojik olarak doyum sağlamadıkları, karşılıklı beklenti ve gereksinimlerini karşılayamadıkları evliliklerine yasal olarak son vermeleridir. Büyük mutluluklar, hayaller ve geleceğe yönelik planlar ile başlayan evlilik süreci, hem ülkemizde hem de dünya genelinde artan bir şekilde pek çok insan için boşanma ile nihayete ermektedir. Aile ve evlilik müessesesinin dağılmasına yol açan ve önemli psiko-sosyal durumların doğmasına neden olan boşanma; tüm boyutlarıyla ve nedenleriyle incelenmesi gereken bir olgudur. Bu çalışmada evlilik ve boşanma sürecinin incelenmesi, Türkiye’de ve dünyada artan boşanma rakamlarına ilişkin psiko-sosyal bir değerlendirme yapılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda günümüz dünyasındaki sosyal, kültürel, teknolojik değişimlerin bireylerin kişilik yapılanmaları, yaşamları, kişiler arası ilişkileri, gelecek beklentileri, evliliğe bakış açıları, evlilik

*Nesrin Duman, Dr. Öğretim Üyesi, Bartın Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, nesrinduman@bartin.edu.tr, Orcid: 0000-0002-2751-8315

view of marriage, process of marriage and divorce are evaluated. Besides institution of marriage, reasons leading people to the marriage, spouse selection, starting and sustaining of marriage and divorce process are investigated in terms of psycho-social perspective.

ve boşanma süreci üzerine etkilerinin neler olduğu değerlendirilmiş; evlilik kurumu, kişileri evlenmeye yönelten nedenler, eş seçimi, evliliğin başlaması ve sürdürülmesi, boşanma süreci psiko-sosyal açıdan incelenmiştir.

Keywords: *Marriage, Divorce, Change, Effect*

Anahtar Kelimeler: *Evlilik, Boşanma, Değişim, Etki*

Giriş

Evlilik; kişinin biyolojik, ekonomik, sosyal, psikolojik ve kültürel amaçlarla karşı cins ile kanun ve kültürün belirlediği yetki ve sorumluluklar çerçevesinde birlikte yaşamaya karar vermeleri ve bu doğrultuda aktif olarak faaliyet göstermeleri olarak tanımlanmaktadır (aktaran Akıcı, 2012, s.16-7; Maden, 1991, s.493). Boşanma ise eşlerin, birlikteliklerinden psikolojik olarak doyum sağlamadıkları, karşılıklı beklenti ve gereksinimlerini karşılayamadıkları evliliklerine yasal olarak son vermeleridir (aktaran Köroğlu, 2013, s.53; İlgar, 2011, s. 230). Sağlıklı, huzurlu ve mutlu bir aile ortamı, hem eşler hem çocuklar hem de toplum bakımından büyük önem arz eder. Ancak aile ortamında sağlıklı ve mutlu yaşama imkânı yoksa istisnai bir yol olan boşanma, kaçınılmaz olacaktır. Boşanma sadece gerçekleştiği aileyi ve onun üyelerini değil, doğurduğu sonuçlar ile tüm toplumu etkilemesi nedeniyle önemle üzerinde durulması ve incelenmesi gereken konulardan bir tanesidir (Aydın, 2012, s.36). Boşanma, sanayi ve bilgi toplumlarında feodal kuralların hâkim olduğu toplumlara göre daha yaygın ve daha yüksek oranlardadır (Aydın, 2012, s.36). Boşanma ile ilgili istatistikler, tüm dünyada oranların hızla arttığını göstermektedir (Amato, 2000, s.1269). Amato (2010) 20.yy'nin sonunda evliliklerin %43-46'sının boşanma ile sonuçlanacağını ileri sürmektedir. Günümüzde ülkemizde de boşanma davalarının sayısı hızla artmaktadır. TÜİK verilerine göre boşanan çiftlerin sayısı 2016 yılında 126 bin 164 iken, bu oran 2017 yılında %1,8 artarak 128 bin 411 olmuştur (Tablo 1). Bu çalışmada evlilik ile başlayıp boşanma süreci ile noktalanın periyod, günümüz dünyasındaki değişimlerin etkileri açısından değerlendirilecek, süreç psiko-sosyal perspektiften ele alınacaktır.

Tablo 1. TÜİK 2016-2017 boşanma istatistikleri

Boşanma nedeni	2016	2017
Akıl hastalığı	43	39
Cana kast ve pek fena muamele	27	28
Cürüm ve haysiyetsizlik	44	40
Geçimsizlik	123.052	125.634

Terk	163	131
Zina	86	97
Diğer	978	752
Bilinmeyen	1771	1690
TOPLAM	126.164	128.411

Not: Boşanma nedenleri ve sayılar Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) resmi web sitesinden alınmıştır ("TÜİK boşanma", 2018).

Evlilik Nedir?

İnsanlık tarihinin başından beri toplumlar, her kadının her erkekle gelişigüzel beraberliklerine izin vermemiştir (Özkaya, 2016, s.45). Her toplum kimin kiminle, nerede ve nasıl birlikte olabileceğine ve birlikte yaşayabileceğine ilişkin kendine ve değerlerine özgü bir takım kurallar ortaya koymuştur. İşte aile, eşler arası cinsel birlikteliğin toplum tarafından evlilik yoluyla onaylandığı bir yapı, tarihin en eski toplumsal kurumu olarak karşımıza çıkmaktadır. Aile, toplumun biyolojik üretimi, temel duyguların kazandırılması ve bireylerin türlü ihtiyaçlarının karşılanması gibi işlevleri gören, toplumun yapı taşlarını oluşturan ve mikro bir sosyal hayatın yaşandığı çok önemli bir kurumdur (aktaran Akıcı, 2012, s.177; Vatandaş, 2011, s.45).

Evliliğin kuruluşuna ilişkin özellikler her toplumun mevcut kültür kalıbına bağlı olarak değişik şekillerde ortaya çıkmaktadır. Evlilik oluşumunun iki temel bağı mevcuttur: Fiziksel bağ ve kültürel bağ. Fiziksel bağ; cinsel bağıdır. Kültürel bağ ise ailenin varlığının toplumca onaylanması ve ilan edilmesi yoludur. Pek çok toplumda nikâh ailenin meşruiyetinin en önemli gerekçelerinden birisidir. Aileyi, hayvanlar dünyasındaki çiftleşmeden ayıran ve kültürel bir olgu yapan da budur (aktaran Akıcı, 2012, s.177; Vatandaş, 2011, s.45).

Evlilik aşamalı bir süreçtir; evliliğe hazırlık, evliliğin başlaması, çocuk yetiştirme, olgunluk olmak üzere dört aşamada incelenmektedir. Evliliğe hazırlık dönemi, iki kişinin evlilik yuvasını kurabilmeleri ve evlenme kararına ulaşabilmeleri için evlilik öncesinde birbirlerini tanımaları sürecini kapsar. Evlilik öncesi yapılan arkadaşlık, sözlülük, nişanlılık gibi kişisel ve toplumsal faaliyetler, ikinci aşama olan evliliğin başlaması amacına yöneliktir (aktaran Akıcı, 2012, s.181; Özgüven, 2000, s.23). Peki, insanları evlenmeye iten sosyo-psikolojik nedenler nelerdir?

İnsanları Evlenmeye İten Sosyo-Psikolojik Nedenler ve Eş Seçimi

İnsanları evlenmeye güdeleyen nedenler çok çeşitli olup bunlar insandan insana değişmektedir. Evliliğin toplumda genel bir kabul görüyor olması, ekonomik özgürlüğe kavuşma isteği, hayat arkadaşı arama isteği, çocuk sahibi olmak isteği, mutlu bir yaşam isteği, sağlıklı bir cinsel yaşam isteği, statü ve bağımsızlık kazanmak isteği, ortaklık kurma isteği, hayatın sevinç ve kederini paylaşma isteği bu nedenler arasında sıralanabilir. İnsan yaşamının önemli bir sahası olan evlilik konusunda literatürde, insanları evlenmeye yönelten psikolojik yapıların anlatıldığı kuramlar mevcuttur. Örneğin Amerikalı bir psikanalist olan Erikson'un 1959 yılında ileri sürdüğü "psikososyal gelişim kuramı" insanın kişilik gelişimine dair oldukça kıymetli bilgiler sağlamaktadır. Erikson teorisinde insanın sağlıklı bir psikolojik yapı içerisinde gelişebilmesi için bir dizi evreden geçildiğini ifade etmiştir. Bu kuramında Erikson, insan gelişimini doğumla başlayarak ömür boyu devam eden bir süreç olarak değerlendirmiş ve bu gelişimi

sekiz aşamada incelemiştir. Teorisinde, her gelişim evresinde bireyin karşısına çıkan, gelişimi için aşması gereken, her döneme özgü bazı yaşam krizlerin olduğunu ileri sürmüştür. İnsanın bu yolculuktaki temel amacının dönem krizini başarıyla aşarak bir sonraki evreye ulaşması ve gelişimini tamamlamasıdır. Erikson'un kuramına göre (ilk dört aşama anlatılmayacaktır) ergenlik döneminde (5.evre) kimlik kazanımı görevini başarıyla tamamlamış bireyin, bir sonraki evrede (6.evre) "yakınlık kurma" görevini tamamlaması gerekmektedir. Yakınlık kurma, insanın sevgi alış verişini yapabilmesi, kendisini yakın olarak ötekiyle paylaşmaya başlaması, bu paylaşım için seçtiği kişi ile duygusal ilişki kurabilmesi anlamına gelmektedir. Erikson bu gelişim görevinin başarılmasının mutlu bir ilişki, bağlılık, güven duygusuyla sonuçlanacağını ve bir sonraki evre için sağlıklı bir temel oluşturacağını, başarılmasının ise kişinin yalnızlaşmasıyla sonuçlanacağını ileri sürmektedir. Bu kuramdan anlaşılacağı üzere yakın ilişki kurma ihtiyacı insanın kişilik gelişim evrelerinden bir tanesidir (aktaran, Duman, 2018; Erikson, 1968).

Yakınlık kurma aşamasına gelmiş kişi için eş seçimine kimin karar vereceği, evlilik biçimi ve evlenme yaşı toplumdaki topluma, hatta aynı toplumdaki farklı gelir, eğitim ve yerleşim kesiminden insanlar arasında değişiklik gösterebilmektedir. Evlilik ilişkisi insanın yaşam süresinin büyük bir kısmını kapsadığı için, son derece önemli, bir o kadar da zor ve karmaşık bir süreçtir. Bu kararlar birlikte kişi bundan sonraki yaşamını kiminle sürdüreceğine ve hatta kimden çocuk sahibi olup, kiminle birlikte çocuk yetiştireceğine karar vermiş olmaktadır. Bireyin nasıl birisiyle evleneceği, kendisini ne kadar tanıdığı, evlilikten ne beklediği ve evliliğe hangi anlamları yüklediği ile yakından ilişkilidir. Bu noktada Erikson'un psikososyal gelişim kuramına tekrar bakmak gerekirse, bireyin (5.evre) kimlik kazanımı evresinde; kendini iyi tanıması, kendine bir kariyer hedefi belirlemesi, hangi sosyal gruplarda yer alacağına karar vermesi, kişisel tarzını oluşturması ve geliştirmesi çok önemlidir. Anlaşılacağı üzere bu aşamada bireyin kimliğini iyi oluşturması bir sonraki evrede (6.evre) yakınlığı kiminle ve ne şekilde kuracağını, bu ilişkiden istek ve beklentilerini bilmesini de sağlayacaktır. Bu evredeki karmaşaların başarıyla çözümlenmeden bir sonraki evreye geçilmesi ise yakın ilişkilerde sorunların doğmasına temel teşkil edecektir.

Tarhan (2012, s. 52)'a göre evliliğe nasıl bir anlam yüklendiği, evlilikten nelerin beklendiği ve çiftlerin beklentilerin birbiriyle örtüşüp örtüşmediği son derece önemlidir. Tarhan (2012, s.52) beklentilerin birbirine yakın olmasının, uyumu kolay gerçekleştireceğini ileri sürmektedir. Aynı zamanda evlilikten beklentilerin, evliliğe yüklenen anlamın da belirleyicisi olduğunu ifade etmektedir (Köroğlu, 2013, s.24-5). Tekrar vurgulanması gerekirse, kişinin kendisini yeterince iyi tanıması elzem bir husustur. Böylelikle kişi nasıl bir evlilik istediğinin cevabını kendisine verebilecektir. Bireyin istediği evlilik standartlarını sağlayabileceği, mutlu ve huzurlu olabileceği uygun partneri araştırabilmesinin ve eş adayını belirleyebilmesinin bu aşamadan sonra daha rahat yapılabileceği düşünülmektedir. Bunun yanında belirtmeden geçilmemesi gerekir ki; eş seçimi kriterlerinin zamanla değişebildiği ancak temel özelliklerde önemli değişimlerin olmadığı bilinmektedir (aktaran Köroğlu, 2013, s.29; Şenel, 2011, s.70-73).

Evlilik Süreci

Nikâh akdi ile evlilik süreci başlamaktadır. Evliliğin ilk dönemleri çiftler için hem bir keşif hem de bir değerlendirme sürecidir. Bu süreçte taraflar geçmiş deneyimlerini değerlendirerek; geleceğe dair

beklentilerinin şekillendirdiği ortak bir yaşam biçimi oluştururlar. Çiftlerin ortak yaşamı öğrenmeleri, aynı evde yaşamaları, yeni alışkanlıklar kazanmaları, ortak hedefler belirlemeleri, evliliğin getirdiği sorumlulukları paylaşmaları ve bu sorumlulukları yerine getirmeleri bu sürece ilişkindir. Evlilik boyunca çiftlerin evlilikten aldıkları doyumun sabit kalmadığı, zaman içerisinde değişiklik gösterdiği bilinmektedir. Tarhan (2012, s.14) bu hususta evlilik için ‘yanan bir ateş’ benzetmesini yapmaktadır. Ateşin devamlı yanması için nasıl sürekli beslenmesi gerekiyorsa, evliliğin de sağlıklı yürüyebilmesi için daima beslenmesi yani evliliğe yatırım yapılması gerektiğini ifade eder. Yatırım yapılmayan evliliklerin ise zamanla yıprandığına, kıymet ve değerini yitirdiğine, eşleri ve çocukları mutsuz ve huzursuz ettiğine ve evlilik kurumunun ve ortak yaşamın çekilmez hale gelebildiğine vurgu yapar.

İkili ilişkiler sosyal psikolojide de önemli bir araştırma konusu olmuş ve çeşitli modellerin geliştirilmesine yol açmıştır. Thibaut ve Kelley (1959)’un geliştirdikleri etkileşim sonuçları kuramı (interaction outcome theory), literatürde sosyal mübadele yaklaşımı (exchange) başlığı altında ele alınmaktadır (Hovardaoğlu, 1996, s.12). Sosyal mübadele kuramı, evliliğin kalitesini ve devamlılığını evli kalmanın bedelleri ve ödülleri çerçevesinde değerlendirmektedir. Bu yaklaşıma göre ödüllerin eşe karşı olumlu duyguları arttırıp ilişkiyi güçlendirdiği, buna karşın bedelin ödülünden yüksek olduğu durumlarda ise ilişkinin zayıflayacağı ve sona ereceği düşünülmektedir (aktaran İdiz, 2009, s.3; Kocadere, 1995).

Boşanma Nedir?

Dünya tarihine bakıldığında boşanma konusunda birbirinden farklı yaklaşımların benimsendiği görülmektedir. Bunlardan bir tanesi Katolik kilisesi tarafından benimsenen boşanmayı kabul etmeyen görüştür (aktaran Sevim, Güldeste ve Öner, 2016, s.298; Özden, 2010, s.15). Burada kutsal kitap İncil’de yer alan “Tanrı’nın birleştirdiğini kul ayıramaz” sözünden hareketle boşanma kabul edilmez. Diğer bir yaklaşım evlilik gibi boşanmayı da insanların özgür iradesine bırakan boşanmayı serbest bırakan görüştür. Burada boşanma kişilerin kendi iradeleriyle gerçekleştirilebilir. Bir diğer görüş ise boşanmanın belirli bir sebebe dayalı olarak hâkim kararıyla gerçekleşeceği görüşüdür. Bu yaklaşımda evliliğin sonlandırılması belirli nedene dayandırılarak boşanma yoluyla gerçekleştirilebilir (Sevim vd., 2016, s.298). Ülkemizde benimsenen yaklaşım da bu sonuncusudur. Boşanma eşlerin, birlikteliklerinden psikolojik olarak doyum sağlamadıkları, karşılıklı beklenti ve gereksinimlerini karşılayamadıkları evliliklerine yasal olarak son vermeleridir (aktaran Köroğlu, 2013, s.53; İlgar, 2011, s.230). Boşanmanın tanımı bu şekilde yapılırsa da insanların birden bire boşanmanın eşğine gelmedikleri ve boşanmadıkları görülmektedir. Boşanma bu bakımdan anlık bir olguyu değil, bir süreci ifade etmektedir.

İnsanları Boşanmaya İten Nedenler

Çiftleri boşanmaya doğru götüren, irili ufaklı birçok etken bulunmaktadır. Bu etkenlerin evlilik sürecinde halledilememesi eşler arasında, beklentilerin karşılanmaması nedeniyle duyulan hayal kırıklıklarına, kırgınlıklara ve dargınlıklara sebep olabilmektedir. Bu sebeplerin artması eşleri birbirinden ve ailesinden uzaklaştırmakta, tarafların evliliğe olan yatırımlarını çekmelerine neden olmaktadır. Yapılan araştırmalar, aşağıdaki durumların, evliliğin bitmesine yol açan sebeplerin en çok görülenleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Köroğlu, 2013, s.58):

- a) Evlenecek bireylerin, kendisini ve evleneceği kişiyi yeterince tanımaması ve evliliğe hazır olmamaları,
- b) Evlilikten beklentilerin net olarak belirtilmemesi ve beklentilerin karşılanamaması (umduğunu bulamama),
- c) İletişim bozukluğu,
- d) Ekonomik sorunlar,
- e) Evlilikte aşkın bitmiş olması,
- f) Eşlerin soysa-kültürel yapı farklılıkları,
- g) Cinsel sorunlar,
- h) Kadının eğitim durumunun ve sosyal statüsünün yükselmesi ve ekonomik bağımsızlığını kazanması,
- i) Eşlerden birinin ihaneti (aldatma),
- j) Aile içi şiddet,
- k) Sanal bağımlılık,
- l) Eşlerin birbirlerini ihmal edişi,
- m) Ailelerin aşırı müdahalesi,
- n) Eşlerden biri ya da her ikisinin ailelerine bağımlı ya da zayıf kişilikte olması,
- o) Çocuk olmaması,
- p) Ciddi ekonomik ve sınıfsal farklılıklar,
- q) Yaş farkının fazla olması,
- r) Erken yaş evlilikleri,
- s) Aile baskısı ile evlendirilmeler,
- t) Psikiyatrik sorunlar,
- u) Uyuşturucu, alkol ve kumar bağımlılığı,

Aile içi sebeplerin yanı sıra günümüz dünyasının da bireyleri düşünsel boyutta etkilediği ve bireylerin dönüşümlerine yol açtığı başka sebepler de bulunmaktadır. Teknolojik gelişmeler, modernleşmenin getirdiği olumsuzluklar, kitle iletişim araçlarının etkileri, bu etkilerin sonucu ortaya çıkan yeni yaşam biçimleri ve insanların hayat beklentilerinin değişmesi bunlar arasında sayılabilmektedir.

Modernite ile Düşüncelerdeki Dönüşümler

Giddens (2012) modernlik için “17. yüzyılda Avrupa’da başlayan ve sonraları neredeyse bütün dünyayı etkisi altına alan toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimleri” tanımını yapmaktadır (aktaran Saygın, 2016, s.70). Geleneksel olandan köklü bir kopuşu ifade eden modernleşme, çok yönlü bir değişim ve dönüşüm sürecine işaret etmektedir (aktaran Koroğlu, 2013, s.12; Bayhan, 2006, s.68). Tarhan (2010, s.127) modernitenin insan doğasındaki benmerkezciliği ön plana çıkararak, kişinin her şeyden önce kendisini sevmesi gerektiğini, kutsallığın insanın kendi çıkarında olduğunu söyleyerek insanların bencil zevklerinin peşinde koşmasını sağladığını ileri sürmüştür. Tarhan (2010) bu önermeden aile kurumunun da kendisine düşen payı aldığını, ortaya çıkan sabırsız, zorluklara katlanmak istemeyen insan modelinin, evlilik kurumunun sorumluluğunu bir yük gibi görmeye başladığını, böylece boşanmaların sayısının günden güne arttığını ifade etmiştir.

Yazılı ve görsel medya ile birlikte bilgisayar ve internetin de hayatımıza girmiş olması moderniteyle birlikte başlayan değişim sürecinin çok daha fazla hızlanmasına sebep olmuştur. Dünyevileşme teknolojinin getirdiği maddi rahatlıkla beraber insanların yaşam tarzlarının değişmesiyle birlikte; dini düşünce, uygulama, inanç ve kuralların kişisel ve toplumsal anlam ve önemini yitirme süreci olarak tanımlanmaktadır (Cevizci, 2000). Modernite, dünyevileşme ve kitle iletişim araçlarının etkisi toplumu, dolayısıyla toplumun da değişime açık olan gençliğini fazlasıyla etkilemiştir. Bu değişim, gençlerin hayat felsefelerinde, evlilik, aile ve boşanma konusundaki düşüncelerinde olumlu ve olumsuz şekilde etkilemiştir (Köroğlu, 2013, s.11). Yılmaz (2008) yaptığı araştırmada; kitle haberleşme araçları ve bilişim teknolojilerinin son yirmi beş yılda ailenin kurulmasından aile içi ilişkilere kadar bir dizi dönüşümlere neden olduğunu ileri sürmüştür (aktaran Köroğlu, 2013, s.11; Yılmaz, 2008, s.302). Henslin J. M. dünyadaki artan boşanmalara dair birbiriyle uyumsuzlaşan cinsiyet rollerini, farklı yaşam beklentilerini, evlilik hayatının rutinliğini, aile içi iletişim azlığını, aile içi rollerin değişimini, boşanmaya dair sosyal desteğin artışı, değişen karı koca rollerini, kentleşme ve sanayileşmenin getirdiği toplumsal değişimi neden olarak göstermiştir (aktaran Kahraman, 2016, s.30; Şentürk, 2012, s.93)

Giddens (2012) modernliğin ortaya çıkardığı yeni yaşam tarzı ve dönüşümlerin, yoğunluk ve yaygınlık olarak eski dönemlerden tamamen farklılaştığını ileri sürmektedir (Giddens, 2012, s.12). Tarhan (2011) eskilerin eşler arasındaki kavgaları “evliliğin tuzu biberi” olarak değerlendirdiğini ve bu kavgaların ilişki için gerekli olduğunu söylediklerini ancak günümüzde evliliklerin fazla “tuzlu” ya da ‘biberli’ olduğunu (Tarhan, 2011, s.91); yani Giddens (2012)’ın da belirttiği gibi yoğunluk açısından farklılaştığını belirtmektedir. Ekonomik şartlar, şehir hayatının olumsuzlukları, sosyal nedenler, bireyin toplumda yalnızlaşması gibi nedenler, insanların zorluklar karşısında dayanma ve mücadele etme gücünü yani psikolojik dayanıklılığını (resiliency) aşmakta, evliliklerde derin krizlerin yaşanma sıklığını artırmaktadır. Yaşanan bu krizlerin artması evlilikteki huzuru, güveni ve mutluluğu alıp götürmektedir (Köroğlu, 2013, s.53).

Arıkan (1996, s.3)’a göre, aile yapısındaki ve evlilik anlayışındaki değişiklikler, sosyal bilimciler tarafından kabul edilse de; aile toplumun temel kurumu olarak önemini korumaya devam etmektedir. Günümüz dünyasında çocuk bakımı ve yetiştirilmesi, aile karar mekanizmalarına katılım, toplumsal cinsiyet rollerinde daha eşitlikçi bir dağılımın kendini göstermeye başlaması, eşler arası iletişim gibi boyutlarda ortaya çıkan değişiklikler, evliliğe ve boşanmaya ilişkin tutumları da farklılaştırmaya başlamıştır. Kadının çalışması, gelir elde etmesi, kendisini ekonomik anlamda erkeğe bağımlı görmemesi, başka bir deyişle “bağımlılık” yerine “bağlılık” kavramının ön plana çıkması, evliliğin niteliğinin (dayanışma, dostluk sevgi, paylaşım vb.) vurgulanması evliliğe bakışı olduğu kadar boşanmayla ilgili değerlendirmeleri de farklılaştırmıştır (Köroğlu, 2013, s.56). Farklılaşan değerlendirmelerin başında tüm çabalara karşın yolunda gitmeyen evlilikleri “her ne pahasına olursa olsun” sürdürmenin, “yuvayı dağıtmamanın” aile üyelerine çoğu zaman daha fazla zarar vereceği düşüncesi gelmektedir. Çocukların varlığının dahi bu evliliğin sürdürülmesinde yeterli olmayacağı da düşünülmektedir. İlaveten, boşanmaya ilişkin “normal bir süreç” bakış açısının yerleştiği, genç jenerasyonun bu yaklaşımı benimsemiş oldukları görülmektedir.

Boşanma Süreci

1980'li yıllarda boşanma konusunda tercih edilen teknik terimler “dağılmış aile”, “parçalanmış aile” gibi patolojik bir ima içermekteyken, 1990'lı yıllardan itibaren bu algının değiştiği görülmüş, boşanmanın ima edilen “patoloji”ler ile sonuçlanmadığı, hatta boşanmanın ilişkileri bitirmediği, sadece ilişkilerin formunu değiştirdiği anlaşılmaya başlanmıştır. Bu yıllarda boşanmayı deneyimleyen kişilerin homojen bir grup olarak ele alınmaması gerektiği, bireylerin çok farklı şekillerde boşanma sürecinden geçebilecekleri anlaşılmıştır (aktaran Korkut, 2012, s.102). İlgar (2011)'a göre boşanma karmaşık bir sosyal olgudur. Boşanmanın karmaşık bir hal alması bu sürecin çok farklı aşamalardan oluşmasından kaynaklanmaktadır (aktaran Köroğlu, 2013, s.54; İlgar, 2011, s.233). Bu aşamalar ile çiftler evli oluş halinden boşanmış oluşa doğru bir dizi geçişler gerçekleşmektedir. Geçişler bildik şeylerin sona erdiği ve bilinmezlerin başladığı dönüm noktalarıdır (aktaran Korkut, 2012, s.103; Carter & Mc Goldrick, 2000). Bilinmeyen, doğası gereği kaygı uyandırıcıdır. Bu nedenledir ki boşanma süreci stresli yaşam olaylarından önemli bir tanesidir. Boşanma sadece eşler arası hukuki bağın çözülmesinden ibaret olmayıp, farklı boyutlarda da gerçekleşmektedir. Bohannan (1970) boşanma sürecinde ardı ardına gerçekleşen altı aşama olduğunu ileri sürmektedir (aktaran Köroğlu, 2013, s.54-6; İlgar, 2011, s.233): İlk aşama “duygusal boşanma (emotional divorce)”dır. Bu aşamada kendilik, evlilikten geri çekilmektedir (aktaran Korkut, 2012, s.104). Eşler bu süreçte, evlilik sürecinde inşa ettikleri hem evliliklerine hem de partnerlerine yönelik hayallerini, beklentilerini, umutlarını, planlarını geri çekerler. Psikologlar kötüye giden bir evliliğin ilk göstergesinin duygusal boşanma olduğunu iddia etmektedirler. Eşler burada sosyal olarak beraber hareket etmeye devam edebilirler ama bu evrede çiftlerin birbirlerine olan güvenleri ve çekicilikleri yok olmaktadır. Bu süreçte çiftler geri çektikleri ama aslında “kaybettikleri” hayallerinin, umutlarının ve planlarının yasını başarıyla tutmaları gerekmektedir. Aksi halde bu kayıplar beraberinde öfke, incinme, suçlama, utanç gibi duyguları doğuracak ve bu duygularla başa çıkılması meselesini beraberinde getirecektir. İkinci aşama evlilik sürecinin kanun önünde de çözülmesi ve bunun ilan edilmesi olan “hukuki boşanma (legal divorce)”dır. Bu aşamada eşlerin birbirleriyle olan hukuki bağları çözülmektedir. Duygusal boşanma aşamasından taşınan duygulara göre bu aşama anlaşmalı ya da çekişmeli bir şekilde tamamlanmaktadır. Üçüncü aşama; hukuki ayrılık sonucunda eşlerin para, mal, mülklerin paylaşımını içeren “ekonomik boşanma (economic divorce)” aşamasıdır. Eşlerin evlilikleri sürecinde edindikleri ortak mülkiyet bu aşamada paylaşılır. Dördüncü aşama “ebeveyn boşanması (co-parental divorce)” çocuklarla ilgili düzenlemeleri, velayeti, tek ebeveynli bir yaşamı ve ziyaretleri içeren aşamadır. Birçok çiftin boşanma sonrasındaki süreçte yoğun çatışma yaşadığı sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Yıldırım (2004) ve Yavuzer (1992) çalışmalarında boşanma sonrası anne-babaların aralarındaki gerginlik, huzursuzluk, kızgınlık ve öfke ile başa çıkamayarak duygularını çocuklarına yansıtabildiklerine, boşandığı eşine karşı öfkesinden kurtulamayıp çocuklarını diğer eşine karşı kullanabildiklerini belirtmektedirler (“Boşanma sonrası”, 2018). Tüm bu süreçler yaşanırken ebeveynler çocuklarının yetiştirilmesi hususundaki görev ve sorumluluklarını ihmal edebilmekte, çocuğun sağlık, arkadaş, okul ve sosyal hayatındaki birçok gelişmeleri kaçırabilmektedir. Eş-ebeveynlik (co-parenting) boşanmadan sonraki süreçte ebeveynlerin çocukla ilgili konulardaki ilişkisini sürdürmeyi tanımlamaktadır. Eş- ebeveynlik ilişkisi çocukla ilgili ortak kararlar vermek, çocuğun eğitim ve sağlık durumundaki bilgileri paylaşmak, özel gün ve davetleri organize etmek, maddi kaynakları sağlamak gibi konuları kapsamakta olup bu ilişkinin sağlıklı şekilde yürütülmesi için ayrılan

eşlerin eski eş yerine ilişkilerini eş-ebeveyn olarak yeniden yapılandırması gerekmektedir (King ve Heard, 1999). Bu aşamada çocuğun ihtiyaçları göz önünde tutularak boşanma sonrası gereken düzenlemelerin yapılması önemlidir. Eş ebeveynlik özellikle Amerika’da çok daha yerleşmiş bir şekilde uygulanmaktadır. Ancak ülkemizde eş ebeveynlik sistemi henüz yerleşmemiştir. Beşinci aşama “sosyal boşanma (community divorce)” arkadaşların ve kişinin çevresinin değişmesini içeren ve boşanan her bireyin yaşadığı aşamadır. Bu evre evlilik sürecinde çiftlerin oluşturdukları arkadaş ortamını, boşanma sonrasında yeniden düzenleyip kurguladıkları bir evredir. Son ve en zor aşama ise “psikolojik boşanma (psychic divorce)” bireylerin kişisel özerklik kazanmalarını içeren aşamadır. Bu evrede birey eşin yokluğunu hisseder ve bu hal bireyin yeterlilik duygularını ve bağımsızlıklarını geliştirip kendini otonom hissetmelerine kadar sürer.

Sonuç ve Öneriler

Sağlıklı, huzurlu ve mutlu bir aile ortamı, hem eşler hem çocuklar hem de toplum bakımından büyük önem arz ederken; aile ortamında sağlıklı ve mutlu yaşama imkânının bulunmaması istisnai bir yol olan boşanmayı kaçınılmaz kılacaktır. Boşanma sadece gerçekleştiği aileyi ve onun üyelerini değil, doğurduğu sonuçlar ile tüm toplumu etkilemesi nedeniyle önemle üzerinde durulması gereken ve incelenmesi gereken konulardan bir tanesidir. Son iki-üç yüzyıldır devam eden Batılılaşma (modernite) ile yaşanan toplumsal ve bireysel değişimler sonucunda, çiftleri boşanmaya götüren yeni etkenlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Kadının eğitim seviyesinin yükselmesi ve ekonomik bağımsızlığını kazanması, cinsiyet rollerinin değişmesi, şehirleşmenin yaygınlaşması ve rahat yaşama isteğinden kaynaklanan sebepler, sosyal paylaşım sitelerinin (instagram, facebook, twitter) çoğalması ve sanal bağımlılık gibi konular gençlerin dünya algısına etki ettiği gibi boşanmalar üzerinde de önemli etkileri olan konular arasında sayılabilmektedir. Günümüz Türkiye’sinde önemli sorun alanlarından biri haline gelen ve gelecekte de birincil sorun alanlarından birini oluşturacağı (Kahraman, 2016, s.iv) düşünülen boşanma olgusunda insanların kişilik gelişim aşamalarını psiko-sosyal açıdan anlamak, bu konuda evli olan bireylere bilgilendirme ve eğitim programlarının (evlilik okulları, evlilik öncesi çiftlerin zorunlu eğitim programlarına dâhil edilmeleri vb.) hazırlanması, boşanma kararı alan çiftlerin altı aşamalı boşanma sürecini başarılı bir şekilde atlatabilmeleri için destek çalışmalarının yapılması, özellikle Amerika’da oturmuş bir sistem olan boşanma sonrası eş ebeveynlik (co-parenting) uygulamalarının ülkemizde de bir an önce yerleştirilmesi oldukça önemlidir.

KAYNAKÇA

- Akıcı, H. (2012). *Türkiye’de boşanmanın dini ve psiko-sosyal sebepleri üzerine bir inceleme*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi:İstanbul.
- Amato, P. R. (2010). Research on divorce: continuing trends and new developments. *Journal of Marriage and Family*, 72 (3):650-666. Doi: <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2010.00723.x>
- Amato, P. R. (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of Marriage and the Family*, 62:1269-1287. doi:10.1111/j.1741-3737.2000.01269.x
- Arıkan, Ç. (1996). *Halkın Boşanmaya İlişkin Tutumları Araştırması*. Ankara: T.C. Başbakanlık A.A.K.
- Aydın, O. (2012). Ebeveynleri boşanma sürecinde olan 9-12 yaş grubundaki çocukların boşanmaya uyum düzeylerinin incelenmesi. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1 (1):35-51.

- Bohannan, P. (Ed.). (1970). *Divorce and After*. New York: Doubleday E. Company, Inc.
- Boşanma sonrası çocuk psikolojisi. (2018, 5 Ağustos). <https://www.cocukludunya.com/uzman-yazilari/bosanma-sonrasi-aile-iliskileri.html> adresinden erişildi.
- Cevizci, A. (2000). *Paradigma Felsefe Sözlüğü, "Dünyevileşme"*. İstanbul:Paradigma Yayınları.
- Duman, N. (2018). *Gelişim Psikolojisine Giriş [Yayınlanmamış ders notları]*. Bartın Üniversitesi: Bartın.
- Giddens, A. (2012). *Modernliğin Sonuçları*, (E, Kuşdil, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Hovardaoğlu, S. (1996). Sosyal mübadele: evlilikle ilgili değerlendirmelere etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 11 (36): 12-24.
- İdiz, Z. (2009). *Evlilik uyumu, evlilik yatırımı, aile içi şiddet ve intibar girişimi arasındaki bağlantıların sosyal psikolojik açıdan incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi:Ankara.
- İlgar, Ş. (2011). Yavuzer, H. (Ed). *Evlilik birlikteliğinin bozulması –boşanma, evlilik okulu*. 7.Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kahraman, S. (2016). *Boşanma sonrasında genç-ebeveyn ilişkilerinin sürdürülmesi ve öğrencinin akademik başarısına etkisi (Afyon ili örneği)*. Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi:Konya.
- King, V. ve Heard, H. E. (1999). Nonresident father visitation, parental conflict, and mother's satisfaction: What's best for child well-being? *Journal of Marriage and the Family*, 61 (2):385–396.
- Korkut, Y. (2012). Bir geçiş krizi olarak boşanma. *Psikoloji Çalışmaları / Studies in Psychology*, 23 (2012): 99-112.
- Koroğlu, T. (2013). *Üniversite gençliğinin evlilik, aile ve boşanma konusundaki düşünce ve görüşleri üzerine sosyolojik bir araştırma: Karabük Üniversitesi örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi:Karabük.
- Özkaya, C. (2016). *Türkiye'de aile (Ailenin Yapısal Özellikleri, İşlevleri ve Değişimi)*. İstanbul:Sekam Yayınları.
- Saygın, A. U. (2016). Anthony Giddens'in sosyolojisinde modernliğin boyutları. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi (AKAR)*, 1 (2): 69-80.
- Sevim, Y., Güldeste, A. ve Öner, C. (2016). Boşanan erkeklerin sorunları üzerine sosyolojik bir araştırma (Elazığ ili örneği). *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi The Journal of International Social Sciences*, 26 (2):293-312.
- Tarhan, N. (2010). *Son sığınak aile*. 1. Baskı, İstanbul: Nesil Yayınları.
- Tarhan, N. (2012). *Evlilik psikolojisi öncesi ve sonrasında evlilik*. 12.Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları.
- TÜİK Boşanma istatistikleri. (2018, 5 Ağustos). <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=111&locale=tr> adresinden erişildi.